

Галина ДАВИДОВСЬКА

кандидат історичних наук,

доцент кафедри фінансів та банківської справи,

Чортківський інститут підприємництва і бізнесу,

Тернопільський національний економічний університет

ЕЛЕКТРОННІ ГРОШІ ТА ЕЛЕКТРОННІ ПЛАТІЖНІ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

Розглянуто сутність та основні види електронних грошей в Україні, переваги та недоліки електронних грошей. Проведено аналіз основних систем електронних грошей в Україні.

Ключові слова: електронні гроші, електронні платіжні системи, Інтернет.

Сучасний бізнес швидко змінює традиційні форми розрахунків і переміщується в мережу Інтернет. Це зумовлює появу та розвиток електронних платіжних систем, і їх різноманіття. В Україні вони ще тільки започатковуються, що пояснюється слабким розвитком інформаційно-комп'ютерних технологій та нормативно-правовою базою. Але у найближчі роки треба очікувати швидкого розвитку на українському ринку електронного бізнесу і нових електронних платіжних систем, які є ще одним видом фінансових сервісів в Інтернеті. Електронні платіжні системи базуються на новій формі грошей – так званих “електронних грошах” (electronic money).

Аналіз наукових публікацій і практичних розробок показує, що дослідженню проблематики електронних грошей свої праці присвятили такі зарубіжні вчені, як А.Генкін, М.Кінг, А.Шамраєв, Б.Фрідмен, М.Порат, Ф.Шостак, С.Овсєєнко та ін. Окремими дослідженнями щодо суті, ролі, значення та розвитку електронних грошей в Україні займалися такі українські вчені, як М.Савлук, О.Махаєва А.Мороз, М.Сенищ, В.Кравець, В.Міщенко, В.Крилова, С.Олексюк, В.Задірака та інші. Однак

детального дослідження, яке б охоплювало все коло питань щодо сутності електронних грошей не проводилося.

Не дивлячись на те що, електронні гроші є найбільш простою і швидкою формою розрахунку, доступною практично в будь-якій країні світу, багато з користувачів не до кінця розуміють суть використання електронних грошей. Метою дослідження є аналіз сучасного стану систем електронних грошей. Відповідно до поставленої мети, завданням дослідження є визначення сутності та основних видів електронних грошей, переваг та недоліків електронних грошей, здійснення аналізу сучасного стану та перспектив запровадження і використання електронних грошей в Україні.

Електронні гроші (electronic money, e-money) є однією з найважливіших економічних категорій сучасної науки про гроші, банки і кредит. В середині 90-х років вони почали активно вводитися в обіг електронними розрахунково-платіжними системами та іншими комерційними структурами, що функціонують в глобальній мережі Інтернет в режимі реального часу (on-line). На сьогодні немає визнаного у світі визначення електронних грошей, яке б однозначно розкривало їх економічну та правову сутність.

В монографії “Комп’ютерні гроші. Проблеми розвитку і організаційної політики електронних платіжних систем”, яка вийшла ще в 1983 році у Франкфурті-на-Майні [9], дано широке поняття комп’ютерних грошей, класифікаційною ознакою яких є спосіб здійснення переказу грошових засобів, а саме способом передачі електронних імпульсів між суб’єктами господарювання. Такий широкий підхід до сутності поняття комп’ютерних грошей включав в себе будь-які безпаперові технології переказу засобів, передусім, кредитні картки і будь-які платіжні системи, а також системи передачі фінансової інформації

У документі Європейського центрального банку 1998 року “Звіт про електронні гроші” дано таке визначення: електронні гроші – це грошова вартість, яка зберігається в електронному вигляді на технічному пристрої і може широко використовуватися для здійснення платежів підприємствам іншим, ніж емітент, без

необхідності використання при цьому банківських рахунків, але яка діє як наперед оплачений інструмент на пред'явника [11,39].

В країнах Європейського Союзу правове визначення терміна “електронні гроші” надане статтею 1 Директиви Європейського Парламенту і Ради 2000/46/ЄС від 18.09.2000 про започаткування та здійснення діяльності установами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними. Під електронними грошима слід розуміти грошову вартість, представлену як вимогу до емітента, яка: зберігається на електронному пристрої; емітується при отриманні коштів у кількості не меншій, ніж емітована грошова вартість; приймається як засіб платежу установами іншими ніж емітент [8].

Банком міжнародних розрахунків (2004 р.) дано наступне визначення: електронні гроші – вартість, яка зберігається або наперед оплачений продукт, в якому записано про наявність грошових засобів або вартість, що записана на електронному пристрої, який знаходиться у володінні споживача [6].

Американський економіст Френк Шостак: дає таке визначення електронних грошей – це спосіб зберігання інформації про бухгалтерські проводки. Вони не можуть мати власної купівельної спроможності і самі собою не можуть бути грошима. Будь-який об'єкт, перед тим, як стати грошима, повинен попередньо мати ринкову вартість. Це робить неможливим на ринку випуск грошей ким завгодно (в тому числі електронних грошей), тим більше що електронні гроші не являються новою формою грошей, що замінила попередні, вони – новий спосіб застосування існуючих грошей для здійснення угод. Хоча нова технологія і дозволяє збільшувати час обороту електронних “банкнот”, рано чи пізно вони будуть пред'явлені емітенту для погашення готівкою [6].

Американські спеціалісти Р. Калакота і А. Уінстон пропонують більш розгорнуте визначення: “електронні гроші – це нова концепція платіжних систем on-line, яке поєднує зручність комп'ютера з безпекою і конфіденційністю (privacy), які дають паперові гроші. Електронні гроші замінюють готівку як засіб платежу споживчих електронних платежів” [10]. На їхню думку ЕГ виконують дві основні функції: засобу обігу і засобу збереження вартості.

Згідно з білоруським банківським законодавством, під електронними грошима розуміють одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді на програмно-технічному пристрої, які приймаються як засіб платежу при здійсненні розрахунків і які виражають суму зобов'язань емітента перед держателем щодо погашення електронних грошей [4]. Дане визначення виражає три складові поняття “електронні гроші” – економічну, технічну та юридичну. З економічної точки зору, електронні гроші – це міра вартості та засіб платежу. Те, що електронні гроші – одиниці вартості є їх найбільш інтегральною та найбільш “грошовою” ознакою. З технологічної точки зору, ЕГ зберігаються в електронному вигляді на програмно-технічному пристрої і недоступні безпосередньому фізичному сприйняттю. В контексті білоруського законодавства електронні гроші є зобов'язанням емітента, з яким кореспондує право вимоги власника електронних грошей щодо їх погашення, тобто обміну на звичайні готівкові або безготівкові гроші [6]. Отже, електронним грошам властиве внутрішнє протиріччя – з одного боку, вони є засобом платежу, з іншого – зобов'язанням, яке підлягає виконанню у звичайних не електронних грошах.

Відповідно до статей 7, 40, 56, 67 Закону України “Про Національний банк України”, статей 9, 10, 12 Закону України “Про платіжні системи та переказ коштів в Україні” та з метою удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності, що пов'язана з випуском та обігом електронних грошей в Україні, а також здійснення моніторингу за такою діяльністю Правління Національного банку України постановою від 04.11.2010 № 481 затвердило нову редакцію Положення про електронні гроші в Україні.

Положення встановлює вимоги Національного банку України до суб'єктів здійснення випуску, обігу та погашення електронних грошей, а також до систем електронних грошей в Україні.

Норми Положення розроблені з урахуванням вимог Директиви Європейського Парламенту та Ради Європи 2009/110/ЄС від 16.09.2009 про започаткування та здійснення діяльності емітентів електронних грошей, а також пруденційний нагляд за такою діяльністю.

Вимоги Положення не поширюються на діяльність осіб, які здійснюють випуск та/або обслуговування таких наперед оплачених карток одноцільового використання: дисконтних карток торговців, карток автозаправних станцій, квитків для проїзду в міському транспорті тощо, які приймаються як засіб платежу виключно їх емітентами.

Положенням, зокрема визначено, що електронні гроші – одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами і є грошовим зобов'язанням емітента [3].

Основна перевага електронних грошей перед звичайними безготівковими розрахунками – надзвичайно низька вартість транзакцій, особливо внутрішніх. До переваг електронних грошей можна також віднести – анонімність їхнього використання, порівнянна з наявними засобами, а також дуже просте входження в систему. Обзавестися смарт-картою і одержувати чи відправляти платежі можна практично миттєво. Це перевага в основному і привела до широкого поширення електронних грошей, у тому числі й в Україні. Ще одна значима перевага електронних грошей у тім, що майже всі операції з ними відбуваються в режимі онлайн, і займають дуже мало часу. Час здійснення зовнішніх платежів визначається тільки швидкістю роботи платіжної системи.

В Україні електронні гроші займають особливе положення, тому що в зв'язку з дуже низьким рівнем поширення персональних банківських послуг на сучасний момент, електронні гроші є єдиним використовуваним способом безготівкових розрахунків для дуже великої кількості людей.

Електронні платіжні системи в Україні проходять бурхливий процес зростання. Їх нині налічується близько десятка, але найактивніші – Web-Money Transfer та Інтернет.Гроші (на технології PayCash). Електронні гроші системи Web-Money Transfer приймають 300 інтернет-магазинів, а розрахунки у системі Інтернет.Гроші виконують понад 90 інтернет-магазинів.

Система Webmoney Transfer створювалася спеціально для мережі Інтернет, вона має універсальну гнучку структуру, що забезпечує роботу з будь-якими товарами. Вона надає можливість будь-якому користувачеві мережі Інтернет здійснювати

безпечні готівкові розрахунки в реальному часі. Клієнтами системи є продавці і покупці товарів і послуг. За допомогою WebMoney Transfer можна здійснювати миттєві транзакції, пов'язані з передачею майнових прав на будь-які online-товари і послуги, створювати власні web-сервіси і мережеві підприємства, проводити операції з іншими учасниками, випускати і обслуговувати власні інструменти.

Кожен, хто реєструється в системі Webmoney, отримує електронний гаманець. Для доступу до нього необхідно встановити програму WM Keeper Classic або ж працювати через веб інтерфейс WM Keeper Light, використовуючи при цьому захищене з'єднання. В системі доступно кілька електронних валют, які еквівалентні "паперовим" грошам. Серед них WMZ (долар США), WMR (російський рубль), WMU (українська гривня).

WMU – позначення електронних грошей, номінованих у гривнях. Їх емітує компанія "Українське гарантійне агентство" (м. Київ), що представляє в Україні платіжну систему Web-Money Transfer.

Використання WMU дає змогу українським покупцям та продавцям:

- спростити і легалізувати облік товарів та послуг, проданих за WebMoney;
- проводити WMU-операції через бухгалтерську звітність;
- швидко, зручно і недорого ввести і вивести електронні гроші.

Способів поповнити або перевести в готівку кошти в Webmoney існує досить багато: обмінні пункти, електронні кіоски, інтернет-сервіси обміну валют.

При здійсненні електронного переказу грошей з користувача стягується комісія в розмірі 0,8%, але не менше одного centa. Комісія знімається з гаманця додатково, а кореспондент (одержувач) отримує зазначену суму повністю.

Всі платежі в системі Webmoney безвідкличні, що, по суті, зводить до нуля шанси повернути свої гроші, якщо вони були відправлені не за адресою. Навіть функція арбітражу, яка дозволяє поскаржитися на несумлінного користувача і заблокувати його гаманець, далеко не завжди вирішує проблему. Адже переводячи кошти через банк, операцію можна оскаржити, нехай це і займе чимало часу.

За допомогою Інтернет.Гроші можна здійснювати різні фінансові операції в Україні: оплачувати мобільний зв'язок, робити покупки у вітчизняних інтернет-

магазинах, погашати комунальні платежі тощо. Виведення грошей з системи і поповнення рахунку не є складною задачею – сервісів, що надають подібні послуги, вистачає як в інтернеті, так і оффлайн.

Щоб почати користуватися сервісом, достатньо встановити програму Інтернет. Гаманець (вона не прив'язана до конкретного комп'ютера, тому легко переноситься на знімних пристроях), яка просить придумати логін і пароль, а також генерує електронний підпис.

Вартість кожної операції усередині системи коливається від 0 до 0,5% від загальної суми транзакції.

Система Інтернет. Гроші, як і Webmoney, вимагає введення коштів, для чого буде потрібно купувати спеціальну картку або ваучер на 10-1000 грн, вартість яких на 3-5 грн більше номіналу.

Інтернет. Гроші теж повністю знімає з себе відповідальність за шахрайство, а це позбавляє шансів довести що-небудь у випадку крадіжки коштів з гаманця. Та й сам пароль при його втраті відновити не можна: доведеться заводити новий гаманець.

Недоліки електронних грошей у деякому ступені є продовженням їхніх достоїнств. Основний недолік полягає в тому, що емісія електронних грошей гарантується винятково емітентом, держава не дає ніяких гарантій збереження їхньої платоспроможності. Це приводить до того, що електронні гроші не рекомендується використовувати для здійснення великих платежів, а також для нагромадження істотних сум протягом тривалого часу. Тобто електронні гроші в першу чергу платіжний, а не накопичувальний засіб. Інший недолік у тім, що електронні гроші існують тільки в рамках тієї системи, у рамках якої вони емітовані. Крім того, електронні гроші не є загальноприйнятим платіжним засобом, обов'язковим до прийому. Крім того, переказ засобів з однієї системи електронних грошей в іншу може бути досить незручною і дорогою операцією, подібний переказ обходиться істотно дорожче, ніж переказ усередині системи. Ще одна серйозна проблема – шахрайство. Власники часто помічають пропажу грошей не відразу, тому у шахраїв залишається достатньо часу, щоб використовувати картку.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновки що, емітентами електронних грошей є системи що здійснюють організацію Інтернет-транзакцій; системи емісії електронних грошей бувають мінімум двох видів: ті які емітують електронну готівку відразу по надходженню реальних грошей на банківський рахунок системи і ті які здійснюють емісію тільки при і на період проходження платежу; швидкість оборотності електронних грошей є найвищою на сьогоднішній день.

Список літератури

1. Директива 2009/110/ЄС Європейського Союзу від 16 вересня 2009 р. щодо започаткування та здійснення діяльності установами-емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директиви 2005/60/ЄС та 2006/48/ЄС, та скасовує Директиву 2000/46/ЄС [Електронний ресурс] http://www.sdfm.gov.ua/articles.php?cat_id=179&lang=uk
2. Ільницька Н. Аналіз світового ринку електронних грошей / Н. Ільницька // Вісник НБУ. – №4. – 2010. – С.31-36.
3. Положення про електронні гроші в Україні, затв. постановою Правління НБУ від 04.11.2010 № 481.
4. Правила осуществления операций с электронными деньгами, утвержденные постановлением Правления Национального банка Республики Беларусь от 26.11.2003 № 201 (в редакции постановления Правления Национального банка Республики Беларусь 16.02.2007 № 52).
5. Савлук М. Електронні гроші: сутність та порівняльний аналіз якісних властивостей // Вісник НБУ. – 2004. – № 11. – С. 10-14.
6. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 10 / [Сенищ П.М., Кравець В.М., Міщенко В.І., Махаєва О.О., Крилова В.В., Гришук Н.В.] – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 145 с.
7. A glossary of terms used in payments and settlement systems, BIS, 2003.- p.51.
8. Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions // http://europa.eu.int/eurlex/pri/en/oj/dat/2000/l_275/127520001027en00390043.pdf.
9. Godschalk Hugo T.C. Computergeld. Entwirkungen und ordnungspolitische Probleme des elektronischen Zahlungsverkehrsystems. Frankfurt / M., 1983. S. 53 ff.
10. Kalakota R., Whinston A. Frontiers of electronic commerce. Reading, Minn., 1996. P. 306—307.
11. Report on electronic money, ECB, 1998, <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/emoneyen.pdf>.